

جنگ آمریکا و ایران به نفتکش‌ها و سایر کشتی‌های تجاری رسید!

بهرام رحمانی

bahram.rehmani@gmail.com

جنگ میان ایران و آمریکا با مدام چهارشنبه ۱۸ شهریور وارد مرحله‌ای تازه و خطرناک‌تر شد. پس از آن که ارتش آمریکا اعلام کرد پنج نفتکش حامل نفت ایران را در خلیج عمان و نزدیکی جزیره خارک هدف قرار داده و از کار انداخته است، سپاه پاسداران با موشک‌های بالستیک به پایگاه مورد استفاده نیروهای آمریکایی در الازرق اردن حمله کرد و هم‌زمان از عملیات گسترده علیه شناورهای آمریکایی، نفتکش‌ها و کشتی‌های در حال عبور از تنگه هرمز خبر داد. تشدید درگیری‌ها قیمت نفت را به نزدیکی ۱۰۰ دلار رسانده و رفت‌وآمد کشتی‌ها از تنگه هرمز را به شدت کاهش داده است.

نیروهای نظامی آمریکا سه‌شنبه شب ۱۷ شهریور ۱۴۰۵-۸ سپتامبر ۲۰۲۶، در پاسخ به دو حمله موشکی بالستیک سپاه پاسداران به یک ناو نیروی دریایی آمریکا، به پنج نفتکش ایرانی حمله کردند. سپاه پاسداران به‌نوبه خود مدعی شد که دو شناور آمریکایی و هشت نفتکش را هدف قرار داده است. هم‌زمان، نیروهای هوایی عربستان سعودی به مواضع حوثی‌ها در یمن حمله کردند.

پیش‌نویس قطع‌نامه پیشنهادی آمریکا، فرانسه، بریتانیا و آلمان به شورای حکام ارائه شده است. این قطع‌نامه ایران را به «عدم پایبندی» به توافق پادمان در چهارچوب پیمان منع گسترش تسلیحات هسته‌ای متهم می‌کند و از مدیر کل آژانس خواسته است پرونده ایران را به شورای امنیت و مجمع عمومی سازمان ملل متحد گزارش کند.

شورای حکام آژانس پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی را به شورای امنیت گزارش می‌دهد. خبرگزاری رویترز روز چهارشنبه ۱۸ شهریور به نقل از «دیپلمات‌ها»، گزارش داد که شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی روز قطع‌نامه‌ای را تصویب کرد که بر اساس آن جمهوری اسلامی به دلیل نقض تعهداتش در زمینه منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، به شورای امنیت سازمان ملل گزارش می‌شود.

قیمت نفت در معاملات اولیه روز چهارشنبه به رشد خود ادامه داد و نفت خام برنت با نگرانی بازار از اختلال در تردد نفتکش‌ها در تنگه هرمز به حدود ۱۰۰ دلار در هر بشکه نزدیک شد. حملات اخیر حوثی‌های همسو با ایران در یمن به عربستان سعودی، به‌عنوان تولیدکننده بزرگ انرژی، نگرانی‌ها در مورد عرضه را افزایش داده است.

هم‌زمان مقامات سپاه پاسداران، شب گذشته اعلام کردند که نیروهای ایرانی، یک شناور زیرسطحی یا زهپاد بدون سرنشین آمریکا در تنگه هرمز را به «غنیمت» گرفته‌اند.

سنتکام، فرماندهی مرکزی نیروهای آمریکایی، این خبر را تایید کرده و گفته است که زهپاد یاد شده، از ۲۴ ساعت قبل، دچار نقص فنی شده بود.

تصویر زهپاد آمریکایی که سپاه پاسداران مدعی به غنیمت گرفتن آن شده است، ۸ سپتامبر ۲۰۲۶. Sepahnews via AP

آمریکا پنج نفتکش ایران را زد؛ ایران به پایگاه آمریکا در اردن و شناورهای تنگه هرمز حمله کرد

«نیروهای فرماندهی مرکزی آمریکا (سنتکام) روز سه‌شنبه ۸ سپتامبر پنج نفتکش حامل نفت خام ایران را منهدم کردند. این اقدام پس از آن صورت گرفت که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در دو روز گذشته دو بار یک ناوچه نیروی دریایی آمریکا را با موشک‌های بالستیک هدف قرار داده بود. ناوچه آمریکایی با موفقیت از حملات ایران گریخت و به گشت‌زنی در آب‌های منطقه‌ای ادامه داد. هیچ نیروی آمریکایی آسیب ندید.

در پاسخ به آخرین حملات ناموفق ایران، سنتکام کشتی‌های نفتکش سپاه پاسداران به نام‌های «M/T Kaviz»، «M/T Charminar»، «M/T Horizon 1» و «M/T Riesco» را در دریای عمان و همچنین نفتکش «M/T Derya» را در نزدیکی جزیره خارک منهدم کرد.

نیروهای آمریکایی پیش از اصابت به شناورها و از کار انداختن آن‌ها، به خدمه دستور ترک کشتی دادند. ایران از این نفتکش‌ها به‌عنوان بخشی از یک ناوگان چندمیلیارد دلاری «سایه» استفاده کرده که هزینه‌های سپاه و نیروه نیابتی منطقه‌ای آن را تأمین می‌کند. ایران هیچ توانی برای دفاع از این شناورها ندارد.

در روز شنبه ۵ سپتامبر نیز نیروهای سنتکام سه نفتکش خام ایران را پس از آن منهدم کردند که سپاه تلاش کرده بود یک ناو هواپیمابر و یک ناوشک موشک‌انداز هدایت‌شونده آمریکایی را مورد حمله قرار دهد.

از سوی دیگر سپاه پاسداران نیز روز چهارشنبه اعلام کرد با موشک‌های بالستیک به پایگاه نیروهای آمریکایی در اردن حمله کرده است. در اطلاعیه سپاه پاسداران که بامداد چهارشنبه منتشر شده، گفته می‌شود در پاسخ به حمله ارتش آمریکا به پنج نفتکش ایرانی در خلیج فارس، نیروی دریایی سپاه پاسداران «دو فروند شناور آمریکایی و هشت نفتکش را در این منطقه مورد هدف قرار داد و خسارت‌های زیادی به آن‌ها وارد کرد».

سپاه پاسداران شب گذشته در اطلاعیه‌ای از خدمه نفتکش‌ها در محدود اسکله‌های کویت و بحرین خواسته بود شناورهای خود را ترک کنند زیرا هدف قرار خواهند گرفت.

خبرگزاری رویترز به نقل از یک منبع امنیت دریایی گزارش داد که یک نفتکش گاز طبیعی مایع (الان‌جی) در بندر خور فکان امارات آسیب دیده است، هرچند مشخص نیست مسئول آن چه کسی بوده است.

سپاه اعلام کرد پایگاه هوایی الازرق در اردن را با موشک‌های بالستیک هدف قرار داده و مدعی شد آشیانه‌ها و محل نگه‌داری جنگنده‌های اف-۳۵، اف-۱۶ و اف-۱۵ آمریکایی خسارت سنگینی دیده‌اند. تسنیم و مهر این ادعا را به نقل از اطلاعیه سپاه منتشر کرده‌اند. با این حال ارتش اردن روایت متفاوتی ارائه کرده است: بنا بر بیانیه رسمی امان، ایران ۲۰ موشک بالستیک به سوی خاک اردن شلیک کرد که ۱۸ فروند رهگیری و منهدم شدند و دو موشک در مناطق خالی از سکنه سقوط کردند؛ اردن می‌گوید هیچ تلفاتی گزارش نشده است. یک مقام آمریکایی نیز به رویترز گفته همه نیروهای آمریکا سالم هستند.

در تنگه هرمز نیز دامنه درگیری گسترش یافته است. بر اساس متن اطلاعیه شماره ۱۵ سپاه، نیروی دریایی سپاه مدعی شده دو شناور آمریکایی و هشت نفتکش را هدف قرار داده و به آن‌ها «خسارت‌های زیادی» وارد کرده است. همین اطلاعیه می‌گوید ۱۰ کشتی دیگر نیز که به گفته سپاه قصد عبور از «منطقه ممنوعه و ناایمن» تنگه هرمز را داشته‌اند هدف قرار گرفته‌اند. بنابراین متن کامل اطلاعیه منتشرشده در رسانه‌های ایران از دو شناور آمریکایی، هشت نفتکش و ده کشتی دیگر سخن می‌گوید؛ دامنه‌ای گسترده‌تر از خلاصه اولیه گزارش رویترز. هیچ تأیید مستقلی از میزان خسارت این شناورها منتشر نشده است. در تازه‌ترین اطلاعیه بامداد چهارشنبه، سپاه همچنین اعلام کرد دو ناوشکن موشک‌انداز آمریکایی با شماره‌های DDG-۱۱۹ و DDG-۵۳ را با موشک‌های بالستیک هدف قرار داده و مدعی «خسارت سنگین» به آن‌ها شده است. خبرگزاری مهر و ایرنا این ادعا را منتشر کرده‌اند. تا زمان تنظیم این خبر، آمریکا خسارت به این دو ناوشکن را تأیید نکرده است.

رسانه‌های ایران صبح چهارشنبه از تحول دیگری نیز خبر دادند. مهر گزارش کرد سپاه ویدیویی منتشر کرده و مدعی شده است یک پهپاد آمریکایی-MQ-۱ بر فراز تنگه هرمز رهگیری و منهدم شده است. خبرگزاری آناتولی نیز پیش‌تر به نقل از فارس خبر سرنگونی این پهپاد را منتشر کرده بود. هنوز واکنش رسمی آمریکا به این ادعا منتشر نشده است. این رخداد جدا از پهپاد زیرآبی آمریکایی است که ایران یک روز پیش اعلام کرده بود در نزدیکی تنگه هرمز به دست آورده؛ آمریکا در آن مورد گفته بود وسیله زیرآبی دچار نقص فنی شده و تجهیزات محرمانه‌ای نداشته است.

همزمان سپاه هشدار خود به کشتی‌های مستقر در کویت و بحرین را تکرار کرده و از خدمه نفتکش‌ها خواسته است کشتی‌های خود را ترک کنند، زیرا ممکن است هدف قرار گیرند. این تهدید پس از آن مطرح شد که رئیس ستاد کل نیروهای مسلح ایران اعلام کرد حمله به نفتکش‌های ایران با حمله به پایگاه‌های آمریکا در منطقه پاسخ داده خواهد شد.

دامنه جنگ اکنون به عربستان سعودی نیز کشیده شده است. حوثی‌های یمن روز سه‌شنبه با موشک و پهپاد ابها، خمیس مشیط، جازان و نجران را هدف گرفتند. مقام‌های سعودی می‌گویند ۷۳ نفر، از جمله زنان و کودکان، زخمی شدند و برخی تأسیسات نفتی دچار آتش‌سوزی شدند. حملات حوثی‌ها در کنار درگیری مستقیم ایران و آمریکا، اکنون همزمان دو شاهراه انرژی جهان — تنگه هرمز و مسیر دریای سرخ و باب‌المندب — را با تهدید جدی روبه‌رو کرده است. اثر اقتصادی این تشدید درگیری‌ها بلافاصله نمایان شده است. نفت برنت صبح چهارشنبه برای چهارمین جلسه پیاپی افزایش یافت و به محدوده ۱۰۰ دلار در هر بشکه نزدیک شد. داده‌های شرکت کپلر نیز نشان می‌دهد روز سه‌شنبه فقط شش کشتی حامل کالا از تنگه هرمز عبور کردند؛ در حالی که میانگین ده‌روزه ۱۲ کشتی بوده است. تنها یک کشتی در مسیر خروج از تنگه ثبت شده است.

مارکو روبریو، وزیر امور خارجه آمریکا، در جریان سفر به کلمبیا به خبرنگاران گفت: «ایران همچنان تلاش می‌کند کشتی‌های نیروی دریایی آمریکا را هدف قرار دهد، و هر بار که این کار را انجام دهد یا تلاش کند انجام دهد، نفتکش‌های خود را از دست خواهد داد».

منطقه جدید ممنوعه در خلیج فارس

ایران می‌گوید در روزهای آینده منطقه جدید ممنوعه در خلیج فارس را به همراه نقشه‌های یک کریدور جدید کشتیرانی از طریق تنگه هرمز اعلام خواهد کرد. این خبر در پی حملات آخر هفته علیه کشتی‌ها، روز دوشنبه قیمت‌های نفت را افزایش داد.

محسن رضایی، دبیر شورای عالی امنیت ملی ایران، روز یکشنبه در گفت‌وگو با تلویزیون دولتی گفت منطقه جدید ممنوعه از نقطه‌ای آغاز می‌شود که محاصره دریایی آمریکا علیه ایران شروع می‌شود و تا بخش‌هایی از خلیج فارس امتداد خواهد یافت.

جزئیات اندکی از این طرح ارائه شد، اما رضایی تأکید کرد هر کشتی‌ای که وارد منطقه جدید شود، به فهرست تحریم‌ها افزوده خواهد شد.

به گفته رضایی، علاوه بر این، نقشه‌هایی که مسیرهای عبور از تنگه هرمز -شریان حیاتی انرژی که تا حد زیادی برای تردد نفت کش‌ها بسته شده- را مشخص می‌کنند، به زودی تصویب خواهند شد.

او افزود: «نقشه‌های یک کریدور بین‌المللی جدید که در آب‌های ایران و عمان قرار دارد و مدیریت آن بر عهده ایران خواهد بود، توافق شده و باید در روزهای آینده امضا شود.»

رضایی در ادامه گفت: «ما تنها در صورتی متعهد به باز بودن تنگه هرمز خواهیم شد که آن‌ها (آمریکایی‌ها) خرابکاری، تهدید و حملات علیه ایران را متوقف کنند.»

جزیره خارک در ماه‌های گذشته ۵۵۰ بار هدف قرار گرفته است

ایران سومین تولیدکننده بزرگ در سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) است و پیش از جنگ، ۹۰ درصد نفت خام خود را از طریق پایانه صادراتی جزیره خارک صادر می‌کرد. جریان‌ها از زمانی که محاصره آمریکا علیه صادرات نفت ایران در اواسط آوریل آغاز شد، دچار اختلال شده‌اند.

فرماندهی مرکزی آمریکا روز یکشنبه در پلتفرم X اعلام کرد تا کنون ۹۲ کشتی تجاری را تغییر مسیر داده، سه کشتی را از کار انداخته و دو کشتی را بازرسی کرده تا اطمینان حاصل کند محاصره به‌طور دقیق رعایت می‌شود.

در ۳۱ اوت، دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا در یک پست تک‌خطی در شبکه‌های اجتماعی همراه با ویدیویی تولیدشده توسط هوش مصنوعی نوشت که جزیره خارک «تکه‌تکه شده» است. مقامات ایرانی وعده پاسخ قوی در صورت حمله به خارک داده‌اند.

محسن پاک‌نژاد، وزیر نفت ایران، در مصاحبه‌ای که روز یکشنبه از تلویزیون دولتی پخش شد، گفت این جزیره در ماه‌های گذشته حدود ۵۵۰ بار هدف قرار گرفته اما همچنان به فعالیت ادامه می‌دهد.

محاصره ایران در تنگه هرمز قیمت‌های سوخت را افزایش داده و بر محبوبیت ترامپ تأثیر منفی گذاشته؛ در حالی که حزب جمهوری خواه او برای انتخابات نوامبر آماده می‌شود و کنترل کنگره در معرض خطر است.

با این حال، کریس رایت، وزیر انرژی آمریکا، گفت نفت همچنان از این آبراه عبور می‌کند. وزیر انرژی آمریکا به سی‌ان‌ان گفت: «ترانزیت‌های ما از تنگه اکنون به‌طور میانگین بیش از ۹ میلیون بشکه در روز است و با خطوط لوله دسترسی که دور تنگه کشیده شده‌اند، احتمالاً دو سوم یا بیش‌تر از جریان‌های پیش از درگیری را داریم. بنابراین، ایرانیان همچنان در دسر ایجاد می‌کنند، اما نیروی دریایی آمریکا در حال پیروزی در این نبرد است.»

قرارگاه مرکزی خاتم‌الانبیا هم در بیانیه‌ای جداگانه هشدار داده که اگر محاصره دریایی و «مزاحمت» برای کشتی‌های ایرانی ادامه پیدا کند، حملات ایران به ناوهای آمریکایی شدیدتر و گسترده‌تر خواهد شد. تحولات چند روز گذشته نشان می‌دهد که تهران می‌خواهد هزینه جنگ دریایی را از سطح آمریکا فراتر ببرد و به میزبانان منطقه‌ای آمریکا هم منتقل کند.

ادعای سپاه پاسداران و تکذیب سنتکام

سپاه پاسداران از حمله به ۱۰ کشتی در تنگه هرمز خبر داد. سپاه پاسداران ایران بامداد چهارشنبه ۱۸ شهریور اعلام کرد ۱۰ کشتی را در تنگه هرمز هدف قرار داده که تلاش داشتند از منطقه‌ای «ممنوعه و ناامن» در این گذرگاه حیاتی عبور کنند.

این حمله پس از آن انجام شد که آمریکا ۵ نفتکش ایرانی را هدف قرار داد. رسانه‌های رسمی ایران به نقل از سپاه تأیید کردند، ۲ کشتی آمریکایی و ۸ نفتکش را در آب‌های خلیج هدف قرار داد با این حال، آمریکا صحت این ادعا را تأیید نکرد.

پیش از آن، ارتش آمریکا شامگاه سه‌شنبه اعلام کرد که در ۸ سپتامبر، ۵ نفتکش ایرانی را منهدم کرده است. بر اساس بیانیه فرماندهی مرکزی آمریکا «سنتکام»، این اقدام پس از آن صورت گرفت که سپاه پاسداران طی ۲ روز گذشته، یک ناو جنگی نیروی دریایی آمریکا را ۲ بار با موشک‌های بالستیک هدف قرار داد.

سنتکام اعلام کرد ارتش آمریکا نفتکش‌های «کافیز»، «شارمینار»، «هورایزن ۱» و «ریسکو» را در خلیج عمان منهدم کرده است.

سنتکام همچنین تأکید کرد ناو جنگی آمریکا با موفقیت از حملات ایران اجتناب کرده و به گشت‌زنی خود در آب‌های سرزمینی ادامه داده است. این فرماندهی افزود: «هیچ‌یک از نیروهای آمریکایی آسیب ندیدند».

از سوی دیگر، خبرگزاری‌های «مهر» و «فارس» شامگاه سه‌شنبه از شنیده شدن صدای انفجار در ۲ منطقه ساحلی در جنوب ایران خبر دادند. یک مقام آمریکایی نیز تأیید کرد که حملاتی علیه نفتکش‌های ایرانی در نزدیکی خارک و جاسک انجام شده است.

اما فرماندهی مرکزی نیروهای آمریکا «سنتکام» ادعای سپاه پاسداران ایران مبنی بر حمله به دو ناوشکن نیروی دریایی ایالات متحده در خاورمیانه را تکذیب کرد. در بیانیه سنتکام آمده است: «هیچ کشتی جنگی نیروی دریایی ایالات متحده مورد حمله قرار نگرفته؛ تمام حملات سپاه پاسداران شکست خورده است. در همین حال، نیروهای آمریکایی تنها در هفته گذشته با موفقیت ۱۰ نفتکش ایرانی را منهدم کرده‌اند. این کشتی‌ها بخشی از یک شبکه سایه چند میلیارد دلاری بودند که سپاه پاسداران را تأمین مالی می‌کند و ایران نمی‌تواند از آنها دفاع کند».

به گفته فرماندهی مرکزی ایالات متحده این ناو جنگی آمریکا با موفقیت از تیررس حملات انجام شده ایران خارج شده و به گشت‌زنی در آب‌های منطقه ادامه می‌دهد و در جریان آن هیچ‌یک از نیروهای آمریکایی آسیب ندیدند.

منبع امنیتی عراقی به العربیه: ایران یک نفتکش را در بندر العمیه هدف قرار داد

یک مقام امنیتی عراقی روز چهارشنبه به شبکه «العربیه» گفت که یک پهپاد ایرانی، یک نفتکش خارجی با پرچم پاناما را در حالی که در آب‌های سرزمینی عراق بود، هدف قرار داده است.

مسئولان محلی عراقی نیز اعلام کردند قایق‌های امدادی این کشور توانستند آتش‌سوزی در این نفتکش را مهار کنند.

یک منبع امنیتی عراقی نیز گفته این نفتکش حامل نفت خام در آب‌های سرزمینی عراق دچار حادثه شده و اطلاعاتی درباره هدف قرار گرفتن آن توسط یک پهپاد وجود دارد.

رسانه‌های محلی به نقل از این منبع گزارش دادند که در پی این حادثه، بخشی از نفتکش با پرچم پاناما آتش گرفت. تیم‌های امداد و نجات دریایی به سرعت خود را به محل رساندند و توانستند آتش را مهار کنند.

این منبع افزود که اطلاعات اولیه حاکی از آن است که هیچ فردی آسیب ندیده و خسارت‌ها تنها به بخشی از نفتکش محدود شده است.

شرط جمهوری اسلامی برای پایان جنگ توسط سخنگوی سپاه اعلام شد

حسین محبی، سخنگوی سپاه پاسداران، شش شرط جمهوری اسلامی برای پایان جنگ را اعلام کرده و گفته است تهران محدوده مورد نظر خود برای برخورد با شناورها را از تنگه هرمز به بخش‌هایی از دریای عمان و دریای عرب گسترش داده است.

محبی ظهر چهارشنبه ۱۸ شهریور، در نشست با مدیران رسانه در استان مرکزی گفت اگر «دشمن» خواهان پایان وضعیت کنونی است، باید جنگ را به‌طور کامل متوقف و از تهدید مجدد ایران خودداری کند.

او خروج ارتش اسرائیل از لبنان، پایان محاصره یمن، آزادسازی ۲۴ میلیارد دلار از دارایی‌های مسدودشده ایران و خودداری از هرگونه مداخله در برنامه هسته‌ای و موشکی جمهوری اسلامی را چهار شرط دیگر تهران عنوان کرد.

سخنگوی سپاه همچنین درباره محدودیت‌های اعمال شده بر تردد شناورها گفت جمهوری اسلامی هر شناوری را که بدون هماهنگی از «منطقه ممنوعه» مورد نظر تهران عبور کند، «تحریم» خواهد کرد.

به گفته او، تنگه هرمز هم‌چنان «ملاک برخورد نظامی» با شناورهایی است که بدون هماهنگی جمهوری اسلامی قصد عبور دارند، اما محدوده‌ای که سپاه آن را «مسیر تحریمی» می‌نامد، اکنون بخش‌هایی از دریای عمان و دریای عرب را نیز شامل می‌شود.

مجبی گفت مختصات دقیق این محدوده بعدا اعلام خواهد شد و چابهار نقطه آغاز آن است. او افزود شناورهایی که وارد این محدوده شوند، پس از آن امکان استفاده از تنگه هرمز را نخواهند داشت یا خدمات حقوقی و بیمه‌ای به آن‌ها ارائه نخواهد شد.

سخنگوی سپاه گفت: «پیش از این، اگر یک شناور دشمن یا حتی یک کشتی تجاری بدون هماهنگی قصد ورود یا خروج داشت، تنگه هرمز را به‌عنوان محدوده اصلی برای برخورد در نظر می‌گرفتیم، اما اکنون محدوده موردنظر گسترده‌تر شده است.»

از زمان آغاز جنگ آمریکا و اسرائیل علیه ایران، تردد نفتکش‌ها از تنگه هرمز به‌شدت مختل شده است. جمهوری اسلامی می‌گوید کنترل کامل این آبراه راهبردی را در اختیار دارد.

پیش از آغاز جنگ، حدود ۲۰ درصد از نفت و گاز طبیعی مایع جهان از تنگه هرمز عبور می‌کرد؛ آبراهی که یکی از مهم‌ترین مسیرهای انتقال انرژی در جهان محسوب می‌شود.

نبرد بر سر کنترل هرمز

در حالی که ایران و ایالات متحده هر دو مدعی دست بالا داشتن در کنترل تنگه هرمز هستند، وضعیت در این آبراه راهبردی هنوز عادی نشده است. میزان تردد نسبت به هفته‌های نخست درگیری افزایش یافته، اما همچنان با سطح پیش از جنگ فاصله چشمگیری دارد. بخشی از شناورها ممکن است سامانه‌های شناسایی خودکارشان را خاموش کرده باشند، با این حال هزینه بالای بیمه و احتیاط شرکت‌های کشتیرانی نشان می‌دهد ادعای واشینگتن درباره امن شدن مسیر هنوز به بازگشت کامل اعتماد منجر نشده است.

در چنین شرایطی، هدف قرار دادن سامانه‌هایی که قادر به ایجاد اختلال در کشتیرانی هستند، می‌تواند حامل پیامی فراتر از میدان نظامی باشد؛ این که واشینگتن می‌خواهد به شرکت‌های کشتیرانی و بازار انرژی نشان دهد که توان باز نگه داشتن مسیر را دارد و برای این کار حاضر است از نیروی نظامی استفاده کند. کائوسر معتقد است این جنبه نمایشی در سیاست آمریکا اهمیت دارد:

«ایالات متحده می‌خواهد دست‌کم ظاهری از امنیت ایجاد کند و این پیام را بدهد که ما همه چیز را کنترل می‌کنیم، هر زمان که بخواهیم می‌توانیم این حملات را انجام دهیم و اوضاع در اختیار ماست. به بیان آمریکا، مسیر امن است و شرایط به حالت عادی برگشته است.»

در چنین وضعیتی، ایران همچنان این امکان را خواهد داشت که حتی بدون بستن کامل تنگه هرمز مدعی شود توان آن را دارد که در عبور و مرور کشتی‌ها اختلال ایجاد و هزینه عبور از این آبراه را افزایش دهد. اما این شرایط هزینه‌هایی هم برای ایران به همراه دارد که حتی ممکن است از میزان هزینه‌ای که به طرف مقابل وارد می‌کند، بیشتر باشد.

قیمت گاز اروپا به بالاترین سطح از پایان سال ۲۰۲۲ رسید

هم‌زمان با تشدید تنش میان آمریکا و ایران بر سر تنگه هرمز، قیمت گاز طبیعی اروپا به بالاترین سطح از پایان سال ۲۰۲۲ رسید. نگرانی از اختلال بلندمدت در صادرات ال‌ان‌جی از خلیج فارس، بازار انرژی اروپا را تحت تاثیر قرار داد.

در پی تشدید بحران در خلیج فارس و نگرانی از اختلال در عرضه ال‌ان‌جی، قیمت گاز طبیعی در اروپا روز چهارشنبه ۹ سپتامبر برای نخستین بار از پایان سال ۲۰۲۲ به نزدیکی ۸۰ یورو برای هر مگاوات‌ساعت رسید.

قرارداد آتی گاز طبیعی برای تحویل یک‌ماهه در بورس آمستردام روز چهارشنبه تا سطح ۱۱/۷۹ یورو برای هر مگاوات‌ساعت بالا رفت. این شاخص که معیار اصلی قیمت گاز در اروپاست، در ادامه معاملات به ۶۴/۷۸ یورو رسید؛ رقمی که ۲۲/۱ درصد بیشتر از روز قبل بود.

با این افزایش، قیمت عمده‌فروشی گاز اروپا از سطح ثبت‌شده در آغاز جنگ ایران نیز بالاتر رفته است. در ماه مارس، هم‌زمان با شروع جنگ، قیمت گاز برای مدتی کوتاه از ۷۰ یورو برای هر مگاوات‌ساعت عبور کرده بود.

آخرین بار قیمت گاز اروپا در سال ۲۰۲۲ به سطحی بالاتر از این رسیده بود؛ زمانی که توقف صادرات گاز روسیه پس از جنگ اوکراین بازار انرژی اروپا را وارد بحران کرد. در آن دوره، قیمت گاز در مقطعی به بیش از ۳۰۰ یورو برای هر مگاوات‌ساعت رسید.

هرچند قیمت کنونی هنوز با اوج بحران ۲۰۲۲ فاصله زیادی دارد، اما روند افزایشی اخیر نگرانی تازه‌ای درباره امنیت انرژی اروپا ایجاد کرده است.

تشدید بحران در تنگه هرمز

نگرانی از انسداد صادرات ال‌ان‌جی

بازار گاز اروپا بیش از همه نگران آن است که صادرات ال‌ان‌جی از میدان‌ها و تاسیسات منطقه خلیج فارس برای مدت طولانی مختل شود.

در حال حاضر چشم‌انداز روشنی برای بازگشایی پایدار تنگه هرمز دیده نمی‌شود و امید بازارهای مالی به یافتن راه‌حل از طریق مذاکره کاهش یافته است.

قیمت گاز از اوایل ژوئیه روند افزایشی گرفته است. در آن زمان، هر مگاوات‌ساعت گاز کمی بیش از ۴۰ یورو معامله می‌شد.

قطر مهم‌ترین تولیدکننده گاز طبیعی در منطقه است و نقش مهمی در بازار جهانی ال‌ان‌جی دارد. بر اساس این گزارش، شرکت دولتی قطر انرژی به دلیل وضعیت تنگه هرمز، تولید خود را تا حد زیادی کاهش داده است. این موضوع نگرانی‌ها را درباره رقابت اروپا و آسیا برای جذب محموله‌های محدودتر ال‌ان‌جی افزایش داده است.

هشدار درباره زمستان سردتر در آسیا

کارشناسان فعلا نشانه‌ای از تغییر روند در بازار گاز نمی‌بینند. نورمن لیبکه، کارشناس کومرتس‌بانک، گفت: «اکنون به دلیل پدیده آب‌وهوایی ال‌نینو، به‌طور کلی انتظار می‌رود زمستان در آسیا سردتر باشد و در نتیجه تقاضا برای ال‌ان‌جی در آن‌جا افزایش پیدا کند.» او افزود: «به دلیل پایین بودن سطح ذخایر گاز در اروپا، تقاضا برای ال‌ان‌جی در اینجا نیز بالا خواهد ماند. این وضعیت می‌تواند رقابت را تشدید کند و در نتیجه قیمت‌ها را بیش‌تر افزایش دهد.»

افزایش بهای گاز می‌تواند هزینه انرژی برای صنایع و خانوارهای اروپایی را بار دیگر بالا ببرد. اروپا پس از بحران انرژی ۲۰۲۲ تلاش کرده وابستگی خود به گاز روسیه را کاهش دهد، اما همین تغییر، وابستگی این قاره به واردات ال‌ان‌جی را بیشتر کرده است. اکنون با تشدید بحران در خلیج فارس، بازار انرژی اروپا با خطر تازه‌ای روبه‌رو شده است؛ اختلال در مسیری که بخش مهمی از صادرات گاز مایع جهان از آن عبور می‌کند.

تحریم «تمام خطوط هوایی باقی‌مانده ایران»

وزارت خزانه‌داری ایالات متحده روز سه‌شنبه ۱۷ شهریور اعلام کرد «تمام خطوط هوایی باقی‌مانده ایران» را که تاکنون مشمول تحریم نشده بودند، تحریم کرده است.

این وزارتخانه در تازه‌ترین اقدام خود، ۳۶ فرد و نهاد را به دلیل حمایت از صنعت هوانوردی ایران هدف تحریم قرار داده است؛ صنعتی که به گفته واشینگتن، حکومت ایران از آن برای جابه‌جایی سلاح، نیرو و محموله‌های غیرقانونی استفاده می‌کند.

این فهرست شامل ۲۷ شرکت هواپیمایی ایرانی و همچنین شرکت‌هایی مستقر در کشورهای امارات متحده عربی، ترکیه، مالزی و قزاقستان است. در فهرست شرکت‌های هواپیمایی ایرانی تحریم‌شده نام‌هایی مانند قشم ایر، کیش ایر، تابان، زاگرس، آسمان و ایران ایرتور دیده می‌شود. یک مقام وزارت خزانه‌داری آمریکا در گفت‌وگو با خبرنگاران اعلام کرد: «در واقع، ما در حال خارج کردن کل بخش هوانوردی اقتصاد ایران از بازار هستیم.» اسکات بسنت، وزیر خزانه‌داری آمریکا، نیز در بیانیه‌ای گفت: «در چارچوب عملیات طرد اقتصادی، ما وعده داده بودیم که برای کسانی که راه‌های حیاتی تأمین مالی جمهوری اسلامی ایران را فراهم می‌کنند، پیامدهای شدیدی در نظر خواهیم گرفت. امروز به این وعده عمل کردیم و شرکت‌هایی را که همچنان از ماهان‌ایر حمایت می‌کنند تحریم کردیم.»

او به «هر کسی که با خطوط هوایی باقی‌مانده ایران تجارت می‌کند» هشدار داد: «شما در معرض خطر قطع شدن از نظام مالی جهانی قرار دارید.»

افزایش قیمت بنزین، آتش زیر خاکستر خشم مردم؛ فضای شهرها امنیتی است

دولت «مسعود پزشکیان» سرانجام پس از اظهارات ضد و نقیض و بارها انکار تصمیم دولت برای افزایش نرخ بنزین، از بامداد سه‌شنبه ۱۷ شهریور ۱۴۰۵، نرخ بنزین مصرفی مازاد بر سهمیه ماهانه را دو برابر کرد. هم‌زمان گزارش‌ها از استقرار نیروهای انتظامی با لباس رسمی و نیروهای لباس شخصی در اطراف شماری از جایگاه‌های سوخت حکایت دارند.

ویدیوهای منتشر شده در شبکه‌های اجتماعی، صف خودروها مقابل برخی از جایگاه‌های سوخت را پس از اجرای نرخ جدید نشان می‌دهد و شهروندان از امنیتی شدن فضای برخی شهرها در ایران خبر می‌دهند.

«فاطمه مهاجرانی»، سخنگوی دولت ایران، شامگاه ۱۵ شهریور ۱۴۰۵، اعلام کرد که قیمت «سهمیه سوم» بنزین برای خودروها از روز ۱۷ شهریور دو برابر خواهد شد و به ۱۰ هزار تومان می‌رسد. او در یک بیانیه ویدیویی که از تلویزیون ایران پخش شد، گفت که نرخ بنزین سهمیه‌ای شامل ۶۰ لیتر بنزین ۱۵۰۰ تومانی و ۵۰ لیتر بنزین سه‌هزار تومانی تغییر نخواهد کرد.

کم‌تر از ده روز پیش از این تغییر قیمت «مسعود پزشکیان»، رییس دولت چهاردهم جمهوری اسلامی به این نرخ اشاره کرد ولی زمان اجرای آن را اعلام نکرده بود؛ در عوض وعده داده بود که برای این اقدام قرار است «گفت‌وگو، اطلاع‌رسانی و هماهنگی» شود.

شهروندان استان‌های جنوبی ایران بیش از یک‌ماه است که با صف‌های طولانی، محدودیت عرضه و انتظار چند ساعته برای دریافت ۱۰ لیتر بنزین درگیر بودند. با افزایش رسمی قیمت بنزین، شرایط برای ساکنان استان‌های جنوبی که همچنان با جنگی محدود و صدای موشک و پهپاد درگیرند دشوارتر خواهد شد.

افزایش قیمت بنزین فقط بحران را شدیدتر می‌کند

افزایش نرخ سوم بنزین در ایران چنانچه پیش از این گفته شد در شرایطی رخ داده که در هفته‌های گذشته دسترسی به سوخت برای بسیاری از شهروندان به سختی و با هزینه‌های هنگفت میسر شده است. شهروندان در شهرهای مختلف ایران از تعطیلی برخی جایگاه‌ها و تشکیل صف‌های طولانی سخن گفتند. مراجع رسمی نیز کسری میزان سوخت مورد نیاز شهروندان را تأیید کرده‌اند.

مدیرعامل شرکت ملی پالایش و پخش فراورده‌های نفتی ایران یکشنبه ۱۵ شهریور اعلام کرد که متوسط مصرف پنج‌ماهه بنزین به حدود ۱۳۲ میلیون لیتر در روز رسیده، در حالی که مجموع تولید پالایشگاهی و غیر پالایشگاهی حدود ۱۲۲ میلیون لیتر بوده است. این بدان معناست که در ایران به‌طور متوسط روزانه حدود ۱۰ میلیون لیتر کسری بنزین وجود دارد. دولت در هفته اول شهریور اعلام کرد که برای جبران بخشی از کمبود سوخت مورد نیاز شهروندان ناچار به استفاده از ذخایر شد.

مقامات دولتی و تأکید بر ناتوانی دولت در واردات بنزین

«محمدرضا عارف»، معاون اول پزشکیان در تازه‌ترین اظهارات خود از افزایش نرخ سوم بنزین دفاع کرد و گفت حتی قیمت ۱۰ هزار تومانی نیز با هزینه واقعی واردات فاصله زیادی دارد. به گفته او هزینه واردات هر لیتر بنزین برای دولت «بیش از ۷۰ هزار تومان» است. او پیش‌تر هم گفته بود دولت باید مردم را درباره هزینه تأمین بنزین «توجیه» کند و مدعی شده بود مصرف سوخت ثروتمندترین دهک جامعه ۲۳ تا ۲۴ برابر فقیرترین دهک است.

خبرگزاری ایرنا، هفته نخست شهریور سال جاری به نقل از معاون اجرایی رییس‌جمهور ایران، نوشت که دولت جمهوری اسلامی به‌دلیل محاصره دریایی آمریکا نمی‌تواند بنزین وارد کند.

«محمدجعفر قائم‌پناه» گفته بود که ایجاد تغییرات در قیمت حامل‌های انرژی شامل بنزین و گازوئیل ضروری است و در توضیح دلیل آن گفت: «توزیع بنزین عادلانه نیست و تداوم این مسیر غیرممکن است. ضمن این که تولید بنزین کفایت نمی‌کند و با محاصره دریایی آمریکا نمی‌توانیم بنزین وارد کنیم.»

پیش از او در ۲۵ مرداد ۱۴۰۵ «مسعود پزشکیان» رییس دولت به تأثیر محاصره دریایی آمریکا علیه بنادر ایران اشاره کرده و گفته بود که «دولت منابع لازم برای واردات بنزین را در اختیار ندارد».

ارتش آمریکا به دستور دونالد ترامپ، از ۲۳ تیر محاصره دریایی بنادر جنوبی ایران را برای دومین بار از زمان جنگ ۴۰ روزه به این سو از سر گرفت. برخی مقام‌ها و چهره‌های نزدیک به حکومت نسبت به احتمال شکل‌گیری دور تازه‌ای از اعتراض‌های سراسری ناشی از افزایش بحران معیشتی هشدار داده و خواستار هوشیاری دولت در اتخاذ هر تصمیمی درباره افزایش قیمت بنزین شده‌اند.

افزایش قیمت بنزین در ایران به موضوعی حساس به باور برخی «امنیتی» است. در آبان ۱۳۹۸ افزایش ناگهانی سه‌برابری قیمت بنزین اعتراضات گسترده‌ای را در پی داشت که در جریان سرکوب آن، شمار زیادی از شهروندان ایران کشته و هزاران تن بازداشت شدند و حالا بسیاری از مردم نگران تکرار فاجعه‌ای هستند که هنوز ابعاد واقعی سرکوب در آن نقاط ناگفته و تاریک بسیار دارد.

جنگ و محاصره دریایی با اقتصاد ایران چه کرده است؟

اقتصاد ایران پس از ماه‌ها درگیری نظامی با آمریکا و اسرائیل، هم‌زمان با فشار تحریم‌ها، اختلال در حمل و نقل دریایی، کاهش واردات و صادرات کالا و در پی آن با کاهش درآمدهای ارزی روبه‌روست.

در شرایط کنونی، محدودیت در مسیرهای دریایی خلیج فارس و تنگه هرمز، یکی از مهم‌ترین گلوگاه‌های تجارت خارجی ایران را تحت تأثیر قرار داده است. قیمت ارزهای خارجی در بازار آزاد ایران صبح روز چهارشنبه ۱۸ شهریور، ساعتی پس از هدف قرار گرفتن پنج نفتکش دیگر ایران از سوی ارتش ایالات متحده، رکورد تازه‌ای ثبت کرد و نرخ دلار آمریکا به رقم بی‌سابقه ۲۳۲ هزار تومان رسید.

وب‌سایت‌های اعلام نرخ ارز و طلا، قیمت دلار آمریکا را ظهر چهارشنبه تا ۲۳۵ هزار و ۵۰۰ تومان هم گزارش کردند. قیمت یورو، پول واحد کشورهای اروپایی بیش از ۲۷۰ هزار تومان و قیمت پوند بریتانیا هم ۳۱۳ هزار تومان اعلام شد.

در همین حال قیمت هر سکه طلا معروف به امامی با ثبت رکورد تازه‌ای ۲۴۰ میلیون تومان در معاملات بازار آزاد معامله شد. افزایش قیمت ارزهای خارجی و طلا در ایران به دنبال اعلام آمریکا در اجرای برنامه فشار اقتصادی موسوم به «عملیات طرد اقتصادی» و تصمیم امارات متحده عربی در قطع مبادلات تجاری و مالی با ایران شدت گرفته، به طوری که ریال ایران طی دو هفته گذشته بیش از ۱۵ درصد از ارزشش را از دست داده است. یک روز پیش از ثبت رکوردهای تازه در بازار ارز و طلای ایران، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده از تحریم تمام خطوط هوایی تحریم‌نشده ایران خبر داده بود. بر مبنای این تصمیم تمام خطوط هوایی ایران هدف تحریم‌های آمریکا قرار گرفتند.

یک مقام وزارت خزانه‌داری آمریکا در گفت‌وگو با خبرنگاران اعلام کرد: «در واقع، ما در حال خارج کردن کل بخش هوانوردی اقتصاد ایران از بازار هستیم.» فرود عسگری، رییس کل گمرک ایران، اعلام کرده است که از ابتدای سال ۱۴۰۵ تا ۲۵ مرداد، صادرات غیرنفتی کشور حدود ۱۵ میلیارد دلار بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۲/۲۸ درصد کاهش داشته است. واردات نیز با کاهش ۱/۲۶ درصدی به حدود ۱۷ میلیارد دلار رسیده است. در نتیجه، تراز تجارت غیرنفتی ایران در این دوره حدود ۲ میلیارد دلار منفی شده و به یکی از پایین‌ترین سطوح خود در یک دهه اخیر رسیده است. مسعود پزشکیان، رییس‌جمهور ایران، نیز با اشاره به فشار تحریم‌ها گفته واردات و صادرات ۲۵ تا ۳۵ درصد کاهش یافته است.

کاهش واردات اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا بخش بزرگی از آن شامل کالاهای اساسی، مواد اولیه، کالاهای واسطه‌ای و ماشین‌آلات، دارو، سوخت و مواد غذایی بوده و اختلال در آن‌ها به معنی سخت شدن زندگی شهروندان و کمبودها خواهد بود.

هم‌زمان، صادرات نفت نیز با نوسان شدیدی روبه‌رو شده است. صادرات ایران در دوره‌های کاهش محدودیت‌های دریایی به حدود ۷/۱ تا بیش از دو میلیون بشکه در روز رسید، اما با بازگشت محدودیت‌ها، بارگیری نفت در اوت ۲۰۲۶ به شدت کاهش یافت.

همایون فلک‌شاهی، کارشناس بخش انرژی شرکت کپلر، به بی‌بی‌سی فارسی گفته است: «صادرات نفت ایران نسبت به چند ماه قبل افت جدی داشته و تا ۲۵۵ هزار بشکه در روز سقوط کرده است، در حالی که در چند ماه گذشته به نزدیک دو میلیون بشکه در روز هم رسیده بود.» به گفته او، این کاهش نشان‌دهنده تأثیر محاصره دریایی ایران توسط آمریکا، تحریم‌ها و تنش در خلیج فارس است، به‌ویژه آنکه ایران وابستگی بالایی به بنادر جنوبی خود برای صادرات و واردات دارد.

این وضعیت سبب مشکلاتی در تامین ارز، اختلال در زنجیره تامین و گرانی شده است. در نتیجه کاهش درآمد دولت در حوزه صادرات نفت و غیره و همچنین ناتوانی در واردات کالاهای مورد نیاز مردم، باعث اختلال در اقتصاد و زندگی مردم شده و در نهایت گرانی افسارگسیخته رخ دهد. و تا این‌جا نیز این وضعیت به ضرر معیشت مردم ایران تمام شده است.

بر اساس گزارش‌های شرکت کپلر در پنجم شهریور ۱۴۰۵، صادرات نفت خام کشورهای منطقه خلیج فارس نسبت به پیش از جنگ حدود ۴۷ درصد کاهش یافته و از حدود ۱۷ میلیون بشکه در روز در سال ۱۴۰۴ به نزدیک ۹ میلیون بشکه رسیده است. هم‌زمان، تردد کشتی‌ها از تنگه هرمز با محدودیت جدی روبه‌رو شده است.

وضعیت در پایانه اصلی صادراتی ایران حتی وخیم‌تر است. به گزارش فایننشال تایمز، از نهم مرداد ۱۴۰۵ هیچ نفتکشی در جزیره خارک که مبدأ حدود نود درصد صادرات نفت ایران است، پهلوی نگرفته است. موسسه اطلاعات دریایی ویندوارد، با تحلیل تصاویر ماهواره‌ای، گزارش داده هر سه اسکله این جزیره «برای مدتی طولانی خالی» بوده‌اند. ریچارد برنوز، رئیس بخش ژئوپلیتیک در مؤسسه تحلیلی انرژی اسپیکس، به این رسانه گفته محاصره دریایی روی عملیات ایران تأثیر گذاشته است.

تهران برای مدیریت این وضعیت، تولید نفت را نیز کاهش داده است. به گزارش فورچون، حمید حسینی، سخنگوی انجمن صادرکنندگان فرآورده‌های نفت، گاز و پتروشیمی ایران، گفته است: «ما تخصص و تجربه کافی داریم» تا چاه‌های نفت را بدون آسیب دائمی متوقف و در صورت نیاز دوباره فعال کنیم؛ تجربه‌ای که به گفته او حاصل سال‌ها تحریم و توقف تولید است.

با این حال، ادامه این روند می‌تواند به ظرفیت تولید آسیب بزند. مرکز سیاست انرژی جهانی دانشگاه کلمبیا در فروردین امسال هشدار داده بود که توقف طولانی مدت چاه‌ها و میدان‌های نفتی ممکن است به تاسیسات آسیب بزند و حتی پس از رفع محاصره، بخشی از ظرفیت تولید ایران را برای همیشه کاهش دهد. از سوی دیگر، ذخایر نفت ایران روی نفتکش‌ها نیز در حال کاهش است. همایون فلک‌شاهی، کارشناس بخش انرژی کپلر، به بی‌بی‌سی فارسی گفت: «ذخایر شناور نفت ایران در آب‌های آسیا از بیش از ۱۰۰ میلیون بشکه به حدود ۳۰ میلیون بشکه کاهش یافته و روزانه حدود یک میلیون بشکه از این ذخایر تخلیه می‌شود بدون آنکه جایگزین شود.» به گفته او، در صورت ادامه این روند، این ذخایر نیز به‌زودی به پایان می‌رسند.

همین وضعیت برای گاز هم وجود دارد. براساس اعلام رسمی وزارت نفت، در جریان حملات حدود ۲۳۰ میلیون مترمکعب در روز از ظرفیت تولید و فرآوری گاز کشور از مدار خارج شد.

بر اساس گزارش سازمان اطلاعات انرژی آمریکا، حدود ۲۸ درصد گاز مصرفی ایران در بخش تولید برق و صنایع بزرگ و یک سوم آن در بخش خانگی و تجاری مصرف می‌شود، بنابراین کسری آن سبب برای مردم و صنایع فاجعه‌بار است، چرا که هم کمبود برق و هم کمبود گاز خانگی رخ می‌دهد.

تعطیلی بنادر در نتیجه محاصره دریایی

بنادر ایران از نخستین بخش‌های اقتصاد کشور هستند که از تشدید تنش‌های نظامی و محدودیت‌های دریایی تأثیر پذیرفته‌اند. بندر رجایی، بزرگ‌ترین بندر تجاری ایران، به تنهایی حدود ۵۵ درصد تجارت غیرنفتی و ۷۰ درصد تجارت کانتینری کشور را پوشش می‌دهد. با تشدید محدودیت‌ها در تنگه هرمز و کاهش تردد کشتی‌ها، فعالیت بندر به شدت کاهش یافته است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد فعالیت بندر رجایی در هفته‌های اخیر به حداقل رسیده و اخراج فله‌ای کارگران و بیکاری چند هزار نفر از نیروهای دائمی این بندر رخ داده است.

تردد کشتی‌های تجاری نیز با محدودیت جدی روبه‌روست. بر اساس گزارش‌های فرماندهی مرکزی آمریکا، تا ابتدای مرداد ۱۴۰۵، نیروی دریایی آمریکا ۵۵ کشتی تجاری مرتبط به ایران را از مسیر خود منحرف یا وادار به بازگشت کرده است.

ایران البته تنها به بندر رجایی وابسته نیست. بنادر خمینی، بوشهر، چابهار، امیرآباد و انزلی نیز بخش‌هایی از تجارت کشور را پوشش می‌دهند. با این حال، ظرفیت و کارکرد این بنادر یکسان نیست و نمی‌توان به‌سادگی تجارت از دست‌رفته در بنادر جنوبی را به آنها منتقل کرد. بنادر شمالی نیز، با وجود افزایش نقش خود در واردات کالاهای اساسی و نهاده‌های دامی، ظرفیت لازم برای جایگزینی بنادر بزرگ جنوبی را ندارند.

جعفر قادری، عضو کمیسیون اقتصادی مجلس، روز ۷ شهریور ۱۴۰۵ با اشاره به پیامدهای محاصره دریایی آمریکا گفت ۸۳ درصد از مجموع ۲۱۰ میلیون تن واردات ایران از طریق مرزهای دریایی جنوب انجام می‌شود. او گفت: «وقتی محاصره دریایی هستیم با مشکل روبه‌رو می‌شویم. مگر ما چقدر ظرفیت کریدورهای شرقی و غربی و شمالی داریم؟»

مسیرهای زمینی نیز نمی‌توانند به‌طور کامل جایگزین تجارت دریایی شوند و هزینه بیشتری دارند. مجیدرضا حریری، رئیس اتاق بازرگانی ایران و چین، در ابتدای شهریور گفت انتقال کالا از چین به ایران از مسیر زمینی حدود ۱۸ میلیارد دلار هزینه اضافی به اقتصاد ایران تحمیل می‌کند. به گفته او، هزینه انتقال هر کانتینر از مسیر دریایی و بنادر جنوبی حدود ۳ هزار دلار است، در حالی که این رقم در مسیر زمینی به حدود ۱۲ هزار دلار می‌رسد، در شرایطی که سالانه حدود دو میلیون کانتینر از مسیر جنوب وارد ایران می‌شود.

امیرحسین افراشته‌پور، نایب‌رئیس هیئت‌مدیره انجمن غلات ایران، به رسانه‌های داخلی گفته است سهم مسیرهای شمالی که پیش‌تر حدود ۵ تا ۱۰ درصد واردات کشور بود، اکنون به ۲۵ تا ۳۰ درصد افزایش یافته است.

دولت نیز تلاش کرده از ظرفیت حمل دریایی شمال برای حفظ امنیت غذایی استفاده کند. معاون وزیر جهاد کشاورزی اعلام کرده است در چارچوب راهبرد «ذخیره در دریا»، برخی کشتی‌هایی که به‌عنوان انبار شناور کالاهای راهبردی مورد استفاده قرار می‌گرفتند، زودتر از موعد تخلیه شده‌اند تا زنجیره تامین کالاهای اساسی پایدار بماند.

در کنار مسیرهای شمالی، مرزهای زمینی ایران با عراق، ترکیه، پاکستان، آذربایجان، ترکمنستان، ارمنستان و افغانستان نیز هم‌چنان فعال‌اند. ترکیه یکی از مهم‌ترین مسیرهای زمینی تجارت ایران است.

در مجموع، ایران سالانه حدود ۱۰ میلیارد دلار کالا از کشورهای دارای مرز زمینی وارد می‌کند که سهم ترکیه از این مبادلات حدود ۸ میلیارد دلار است. این مسیرها در شرایط کنونی نیز کاملاً متوقف نشده‌اند، اما محدودیت‌های مالی، تحریم‌ها و مشکلات حمل و نقل باعث کاهش و کندشدن بخشی از تجارت شده‌اند.

بنابراین، ایران هنوز گزینه‌هایی برای ادامه تجارت خارجی دارد اما این مسیرهای جایگزین بیشتر نقش کاهش‌دهنده فشار را دارند و نمی‌توانند به‌طور کامل ظرفیت بنادر جنوبی و مسیر دریایی خلیج فارس را جبران کنند.

زیست و زندگی و معیشت مردم قربانی اصلی تنش‌های سیاسی

تشدید تنش‌های سیاسی و اختلال در تجارت خارجی، بیش از هر جا در زنجیره تامین کالاهای ضروری و در نهایت بر سفره خانوارهای ایرانی اثر گذاشته است. ایران برای تامین بخشی از نیاز خود به سوخت، دارو، گندم، خوراک دام و طیور و روغن خوراکی به واردات وابسته است و تحریم‌های مالی، محدودیت حمل و نقل دریایی و دشواری انتقال پول، هزینه و ریسک این واردات را افزایش داده است.

در بخش دارو، وضعیت نگران‌کننده است. هادی احمدی، سخنگوی انجمن داروسازان ایران، به خبرآنلاین گفته است: «وضعیت دارو در سال جاری با سال‌های قبل قابل مقایسه نیست زیرا نه تنها مواد اولیه لازم برای تولید داخلی به اندازه کافی موجود نیست، بلکه واردات دارو نیز به شکل مناسبی انجام نمی‌شود.» در حوزه سوخت نیز کمبود بنزین به یکی از چالش‌های جدی تبدیل شده است.

معاون سازمان بهینه‌سازی و مدیریت راهبردی انرژی، دو هفته پیش گفت: اگر ۶ ماه یا یک سال پیش درباره مساله بنزین صحبت می‌کردیم، بیشتر با مجموعه‌ای از مسائل بنیادی و بلند مدت مواجه بودیم اما امروز و در این مقطع، با یک موضوع بحرانی روبه‌رو هستیم که نیازمند راه‌حل فوری است.

بر اساس آمار شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی، مصرف روزانه بنزین در ماه‌های اخیر بین ۱۳۵ تا ۱۵۴ میلیون لیتر رسیده در حالی که میزان تولید حدود ۱۱۲ میلیون لیتر است. مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور، نیز گفته است دولت توان چندانی برای واردات بنزین و عرضه آن با قیمت‌های قبلی ندارد.

در مورد گندم، ایران همچنان به واردات وابسته است. بر اساس داده‌های گمرک، در ۱۰ ماه منتهی به بهمن سال گذشته حدود ۷۵/۲ میلیون تن گندم به ارزش نزدیک به یک میلیارد دلار وارد شده است. فائو نیز هشدار داده که کاهش ارزش پول ملی، اختلال لجستیکی و دشواری واردات کالاهای اساسی، هزینه تامین مواد غذایی در ایران را افزایش داده است. بر اساس همین گزارش، قیمت آرد گندم در تهران در اوایل ۲۰۲۶ طی یک ماه حدود ۱۲۰ درصد و نسبت به سال قبل نزدیک به ۲۰۰ درصد افزایش یافته بود.

وابستگی به واردات در خوراک دام و طیور اهمیت بیشتری دارد. ایران سالانه به‌طور متوسط حدود ۸ میلیون تن ذرت، ۲/۴ میلیون تن کنجاله سویا و ۴۰۰ هزار تن جو وارد می‌کند و حدود ۹۵ درصد ذرت خوراک دام نیز از برزیل و اوکراین تامین می‌شود. بنابراین هرگونه اختلال در حمل و نقل یا پرداخت‌های بین‌المللی، با یک وقفه زمانی، می‌تواند به تولید مرغ، تخم‌مرغ، لبنیات و گوشت منتقل شود.

در بازار روغن خوراکی نیز بیش از ۸۰ درصد نیاز ایران به روغن خام و دانه‌های روغنی مانند سویا، آفتابگردان و پالم از خارج تامین می‌شود و بخش عمده این واردات از مسیر بنادر جنوبی انجام می‌گیرد. در نتیجه، اختلال در مسیرهای دریایی می‌تواند مستقیماً هزینه و عرضه روغن خوراکی را تحت تاثیر قرار دهد.

آنچه در بندرهای خلوت، کشتی‌های معطل‌مانده، صف‌های نانوائی و جایگاه‌های سوخت و در نهایت بر سفره خانوارها دیده می‌شود، در سه شاخص اصلی اقتصاد ایران بازتاب پیدا می‌کند: حجم تجارت خارجی، اختلال در تعادل ارزی، تورم.

این سه شاخص، فشار ناشی از محدودیت‌های دریایی، تحریم‌های جدید و دشواری انتقال و تسویه پول را به زندگی روزمره مردم منتقل می‌کنند. ساز و کار آن نیز روشن است. هرچه واردات دشوارتر شود، هزینه حمل، بیمه و تامین مالی افزایش می‌یابد. تقاضا برای ارز بیشتر می‌شود و تضعیف ریال نیز هزینه واردات را بالا می‌برد. در نتیجه، حتی کالایی که هم‌چنان از مسیر بنادر شمالی، مرزهای زمینی یا مسیرهای جایگزین وارد کشور می‌شود، می‌تواند با قیمت بسیار بالاتری به دست مصرف‌کننده برسد.

بنابراین، بحران کنونی الزاما به‌معنای نبود کالا نیست. مسئله مهم‌تر، افزایش هزینه دسترسی به کالا و دشوارتر شدن تامین آن است. اگر این وضعیت طولانی شود، فشار از مرحله واردات و بنادر به تولیدکنندگان، توزیع‌کنندگان و در نهایت خانوارها منتقل خواهد شد.

افزایش قیمت ارز به شدت بر گرانی کالاها در ایران تاثیر می‌گذارد. مرکز آمار ایران تورم نقطه به نقطه مرداد ماه، یعنی پیش از موج جدید سقوط ارزش ریال، را ۸۹ درصد و افزایش متوسط قیمت «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» طی یک سال را بیش از ۱۲۷ درصد اعلام کرده بود.

تعدادی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی روز نهم شهریور در نامه‌ای به سران سه قوه جمهوری اسلامی از وضعیت بازار ارز انتقاد کردند و گفتند که نوسان مداوم قیمت‌ها در بازار ارز، طلا و سکه «نااطمینانی را در میان مردم و فعالان اقتصادی افزایش داده است».

نتیجه‌گیری

شش ماه پس از ضربات آمریکا و اسرائیل به ایران که جنگ را شعله‌ور کرد، به نظر می‌رسد درگیری به بن‌بست رسیده است. توافق آتش‌بس مقدماتی که در ژوئن حاصل شده بود، از هم پاشیده و تلاش‌های دیپلماتیک برای بازگرداندن فرآیند صلح به مسیر خود، پیشرفت چندانی نداشته است.

پس از وقفه‌ای طولانی در عملیات نظامی در طول ماه اوت، ضربات متقابل از سر گرفته شده‌اند. فرماندهی مرکزی آمریکا روز شنبه اعلام کرد نیروهای آمریکایی سه نفت‌کش ایرانی را مورد حمله قرار داده‌اند؛ از جمله یکی در نزدیکی جزیره خارک، کانون اصلی صادرات نفت ایران. این اقدام پس از حملات سپاه پاسداران انقلاب اسلام به کشتی‌های جنگی آمریکا در منطقه انجام شد.

جمهوری اسلامی ایران، نشان داده هم‌چنان توانایی حمله به منافع آمریکا در کشورهای همسایه و نیز بستن جریان نفت از طریق تنگه هرمز را دارد؛ آبراهی که پیش از آغاز درگیری، حدود یک‌پنجم عرضه جهانی نفت از آن عبور می‌کرد.

بر اساس داده‌های کشتیرانی روز دوشنبه، در ۱۰ روز گذشته به‌طور میانگین ۱۰ کشتی حامل کالا روزانه از تنگه عبور کرده‌اند؛ کم‌ترین رقم از ماه مه تاکنون. این موضوع به افزایش بیشتر قیمت‌های نفت انجامید و قیمت نفت خام برنت را ۰.۸ درصد بالاتر از ۹۷ دلار در هر بشکه برد.

ایران گفته است تلاش‌ها برای مقابله با مشکلات ناشی از تحریم‌های آمریکا را که اقتصادش را فلج کرده، افزایش خواهد داد. با این حال، سه منبع ارشد ایرانی گفته‌اند کارزار آمریکا برای خفه کردن اقتصاد ایران از طریق محاصره صادرات نفتی و جلوگیری از دور زدن تحریم‌ها، روزبه‌روز تحمل‌ناپذیرتر می‌شود.

محمدباقر قالیباف، رئیس مجلس ایران، روز یک‌شنبه گفت آمریکا باید پیش از آن که «دیر شود» درک کند که قواعد بازی تغییر کرده است. او در یک سخنرانی که در کانال تلگرامش منتشر شد، گفت: «از این پس، هر حمله‌ای علیه منافع و امنیت ایران، پاسخی سریع‌تر، سنگین‌تر و دردناک‌تر دریافت خواهد کرد».

قالیباف افزود در کنار جبهه نظامی، نبرد اصلی ایران اکنون بر سر تولید و معیشت مردم است. او نوسانات شدید نرخ ارز، تورم، بیکاری و مدیریت بازار را از چالش‌های عمده برشمرد و اضافه کرد ایرانیان می‌توانند سختی را تحمل کنند، اما نه سوءمدیریت یا بی‌عملی را؛ و از دولت انتظار اقدام سریع دارند.

علی مدنی‌زاده، وزیر اقتصاد ایران، روز یک‌شنبه به گفته رسانه‌های دولتی گفت تهران قصد دارد در برابر فشار اقتصادی آمریکا با اصلاحات پاسخ دهد و این ایده را رد کرد که تحریم‌ها موجب تغییر مسیر ایران خواهند شد.

مدنی‌زاده گفت: «آن‌ها از فشار اقتصادی و انزوا صحبت می‌کنند، از قطع روابط مالی حرف می‌زنند و فکر می‌کنند با فشار بر اقتصاد یک کشور می‌توانند تصمیمات مردم آن را تغییر دهند.» او افزود: «باید یک نکته را روشن کنم: مسئولیت اصلاح اقتصاد ایران بر عهده دولت و مردم ایران است، نه وزارت خزانه‌داری آمریکا.»

جنگ ایران و آمریکا حالا بیش از پیش به دریا منتقل شده است. نه این که پیش از این در دریا آرامش برقرار بود. از ابتدای جنگ ۳۸ روزه، تنگه هرمز یکی از اصلی‌ترین برگ‌های ایران برای بالا بردن هزینه جنگ بوده است.

معنای حمله و ضدحمله و خطوط‌نشان کشیدن‌های دو طرف برای موجودیت دیگری می‌تواند با نزدیک شدن به جنگ تمام‌عیار معنا پیدا کند. به همین دلیل، هر موشک و مین سرگردان در خلیج فارس و تنگه هرمز می‌تواند ماجرای بسازد که از خودش بزرگ‌تر شود.

در همین فضا، برخی چهره‌های نزدیک به روایت رسمی جمهوری اسلامی نیز از احتمال تقریباً قطعی عبور بحران از مرحله حملات محدود سخن می‌گویند. مصطفی خوش‌چشم، کارشناس نظامی صداوسیما، در گفت‌وگویی اینترنتی در روز سه‌شنبه ۱۷ شهریور می‌گوید، ایران و آمریکا به سوی «درگیری تمام‌عیار، پرشدت، اما کوتاه‌مدت» در اواسط یا اواخر پاییز می‌روند. به زعم او، آن درگیری «نهایی» می‌تواند شبانه‌روز ادامه داشته باشد تا «کار یکسره شود».

او همچنین گفته ایران می‌خواهد «یک بار برای همیشه این پرونده را ببندد» و مدعی شده نیروهای مسلح ایران نه فقط در حوزه موشک و پهپاد، بلکه «در دریا، روی زمین و در سراسر منطقه» برای آمریکا «شگفتانه» دارند. این سخنان الزامات پیش‌بینی دقیق نظامی یا افشای طرح عملیاتی جنگ نیست، اما نشان می‌دهد دست‌کم در بخشی از فضای تحلیلی نزدیک به حکومت، جنگ دریایی و نفتکش‌ها نه پایان بحران، بلکه مقدمه تقریباً قطعی یک دور گسترده‌تر از رویارویی فهمیده می‌شود.

اکنون، به‌نظر سؤال اساس این است که چرا تهران حاضر به پذیرش وضع موجود نیست؟

هرچه این وضعیت بیش‌تر ادامه پیدا کند، محاسبه برای جمهوری اسلامی ایران دشوارتر می‌شود. مردم ایران هم‌چنان هزینه محاصره، کاهش صادرات و فشار اقتصادی را می‌پردازد، در حالی که آمریکا تلاش می‌کند عبور کشتی‌های دیگر از هرمز را با کم‌ترین هزینه ممکن حفظ کند. ادامه چنین شرایطی هم‌چنین می‌تواند به‌مرور بخشی از ارزش اهرم هرمز را برای ایران کاهش دهد.

در چنین روندی، برخی ناظران معتقدند همین محاسبه می‌تواند سبب شود در آینده نزدیک، حتی جمهوری اسلامی به این نتیجه برسد که حرکت به سمت رویکردهای تهاجمی‌تر از گزینه‌های ناگزیر تصمیم‌گیران در جمهوری اسلامی تبدیل شود.

اظهارات برخی مقام‌های جمهوری اسلامی در هفته‌های اخیر در عین حال این گمانه را تقویت کرده که تهران ممکن است در مقطعی به این نتیجه برسد که هزینه پذیرش طولانی‌مدت محاصره از خطر تشدید دوباره درگیری بیش‌تر شده است.

شاید برای مقامات آمریکا، این مسئله مطرح است که انتخابات میان دوره‌ای پشت سر بگذارند و اگر ترامپ نتیجه مثبت و موفقی از این انتخابات بگیرد جنگ علیه ایران را تشدید کند و شاید هدفش اشغال برخی بنادر حساس جنوب ایران باشد!

گزارش‌های منتشرشده حاکی از آن است که در پی این حملات، فعالیت حدود ۶۰ مجتمع پتروشیمی در کشور با اختلال جدی مواجه شده است. به گفته منابع مطلع، بیش از ۵۰ مجتمع در مناطق کلیدی بندر ماهشهر و عسلویه به‌طور مستقیم متوقف یا تولیدشان کاهش چشمگیر یافته است و دست‌کم ۱۰ مجتمع دیگر در سایر نقاط کشور نیز به شکل غیرمستقیم تحت تأثیر قرار گرفته‌اند.

براساس برآوردهای فنی، برای مثال، هزینه تامین و نصب توربین‌های گازی صنعتی ۱۰۰ تا ۳۰۰ مگاواتی، بین ۰.۸ تا ۱.۵ میلیون دلار به ازای هر مگاوات است. بر این اساس، مجموع خسارات وارده به زیرساخت‌های انرژی صنعت پتروشیمی بین ۶.۶ تا ۱۲.۹ میلیارد دلار تخمین زده می‌شود- رقمی که با توجه به محدودیت‌های ناشی از تحریم‌ها ممکن است افزایش یابد.

در کنار خسارات مالی، پیامدهای انسانی این حملات نیز قابل توجه است. براساس آمارهای منتشرشده، در منطقه عسلویه حدود ۲۷ هزار و ۶۰۰ نفر به‌طور مستقیم در مجتمع‌های پتروشیمی فعالیت دارند و بیش از ۲۲ هزار نفر نیز در پروژه‌های توسعه‌ای مشغول به کارند. در بندر ماهشهر نیز بیش از ۳۳ هزار نفر اشتغال مستقیم دارند.

با توقف فعالیت‌ها، بخش قابل توجهی از این نیروها، به‌ویژه در پروژه‌های توسعه‌ای، با خطر بیکاری مواجه شده‌اند. کارشناسان هشدار می‌دهند که تداوم این وضعیت به افزایش نرخ بیکاری و تشدید فشارهای اجتماعی در مناطق صنعتی منجر می‌شود.

بی‌گمان از بین رفتن زیرساخت‌های اقتصادی و صنایع بزرگ و کلیدی ایران، نه تنها ضربه دهشتناکی بر پیکر طبقه کارگر، بلکه کل جامعه است. کارگران و بیکاران و محرومان جامعه به‌همراه خانواده‌هایشان اکثریت جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند. بنابراین، جنگ ویرانگر جاری، بیش از هر قشری به طبقه کارگر ضربه زده که اکثریت عظیم جامعه را تشکیل می‌دهند. از این رو مخالفت با این جنگ ارتجاعی و تلاش برای توقف فوری آن، جدا از معیارهای انسانی، گام مهمی در راستای تقویت مبارزه اجتماعی علیه جمهوری اسلامی و از این طریق مبارزه هدفمند در جهت سرنگونی آن و ساختن جامعه‌ای آزاد و برابر و علانته است.

چهارشنبه هجدهم شهریور ۱۴۰۵-نهم سپتامبر ۲۰۲۶